

Ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα Α.Ε.

Μόρφωση εισηγμένη στο... χρηματιστήριο!

Του CRISTOPHE CHARLE*

Από την ευρωπαϊκή εναρμόνιση που ακολούθησε τη διακήρυξη της Μπολόνια το 1999(1), ο λόγος και οι στόχοι της πανεπιστημιακής πολιτικής υπέστησαν πλήρη μετάλλαξη.

ΠΑΜΜΟΣ: «Γυναικεία τοπία XXV».

Οι αρχικοί πολιτιστικοί στόχοι υποκαταστάθηκαν από ένα πνεύμα ανταγωνισμού, που αντιγράφει τον κόσμο των επιχειρήσεων και των εμπορικών συναλλαγών(2). Καθοριστική ήταν η δημοσιοποίηση των διεθνών κατατάξεων των πανεπιστημίων, η οποία οδήγησε στην οικονομίστικη προσέγγιση της παγκόσμιας ανώτατης εκπαίδευσης.

Από εδώ και στο εξής, τα πανεπιστήμια λειτουργούν ως εταιρείες ή επώνυμες επιχειρήσεις και δημιουργούν μια αγορά πτυχίων, των οποίων η κοινωνική αξία μετράται με όρο τις επαγγελματικές προοπτικές και αποδοχές που απολαμβάνουν οι καλύτεροι αυτής της «εκπαιδευτικής επένδυσης».

Οι τομείς που ενστερνίστηκαν το πνεύμα του ανταγωνισμού και της αποδοτικότητας σε επαγγελματικό επίπεδο έχουν ήδη διοργανώσει ένα είδος ολυμπιακών αγώνων κατάταξης ανά επιστημονικό αντικείμενο. Ετσι, οι ανώτατες εμπορικές σχολές(3) της Γαλλίας καυχώνται για τη θέση που καταλαμβάνουν στους διεθνείς καταλόγους των καλύτερων προγραμμάτων MBA (Master of Business Administration).

Τα εκατό πρώτα

Το «Journal du management», στις 11 Οκτωβρίου 2006, αναφέρεται στην κατάταξη των «Financial Times» και υπογραμμίζει, π.χ. ότι «στις πρώτες 100 σχολές διοίκησης επιχειρήσεων (business schools) βρίσκουμε 57 αμερικανικά ιδρύματα, 27 ευρωπαϊκά, 7 καναδικά, 2 αυστραλιανά και 2 κινεζικά».

Στην κατάταξη αυτή εμφανίζονται τρεις γαλλικές σχολές διοίκησης επιχειρήσεων, ως εξής: στην 8η θέση βρίσκεται το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Διοίκησης Επιχειρήσεων (INSEAD), στην 22η θέση η Ανώτατη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων (HEC) και στην 99η θέση η Ανώτερη Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων Παρισιών - Ευρωπαϊκή Σχολή Διοίκησης Επιχειρήσεων (ESCP-EAP). Τα κριτήρια της κατάταξης αυτής εκφράζουν μια πολύ απλή, υλιστική προσέγγιση: ο μισθός που λαμβάνει ένα στέλεχος τρία χρόνια μετά την ολοκλήρωση του MBA, η επαγγελματική ανέλιξη που έχει χάρη στο MBA, το ποσοστό απασχόλησης των αποφοίτων τρεις μήνες μετά την ολοκλήρωση του MBA, η αναλογία των γυναικών και των φοιτητών από το εξωτερικό μεταξύ των αποφοίτων, η διεθνής κινητικότητα. Καθώς η φήμη των ιδρυμάτων αυτών στηρίζεται στα δίκτυα που δημιουργούν παλαιότεροι φοιτητές, διευκολύνοντας την καριέρα των νεότερων, είναι προφανές ότι μια τέτοια κατάταξη δημιουργεί πλεονεκτήματα(4).

Υψηλά δίδακτρα

Σε αντάλλαγμα, οι σχολές διοίκησης επιχειρήσεων ζητούν υψηλότερα δίδακτρα, προκειμένου να προσελκύσουν επώνυμους διδάσκοντες, των οποίων οι γνωριμίες θα διευκολύνουν την καριέρα των νέων πτυχιούχων. Το ύψος των διδάκτρων διαμορφώνεται ανάλογα με τα πλεονεκτήματα που προσφέρει κάθε ίδρυμα.

Για το Harvard Business School, 2ο στη διεθνή κατάταξη, τα δίδακτρα διαμορφώνονται στα 69.840 δολάρια ετησίως (51.400 ευρώ), καθώς εξασφαλίζει τον υψηλότερο μισθό στους πτυχιούχους του στο τέλος των τριών χρόνων (152.733 δολάρια τον χρόνο, δηλαδή 112.450 ευρώ). Ετσι, δύο έτη σπουδών αποπληρώνονται με τις αποδοχές ενός έτους εργασίας. Οι οικονομολόγοι θα υποστήριζαν ότι η αναλογία αυτή δεν είναι κακή.

Διενεργούνται, όμως, και παγκόσμιες κατατάξεις πανεπιστημίων που αναιρούν, κατά κάποιον τρόπο, τις παραπάνω αναλύσεις οι οποίες βασίζονται μόνο σε οικονομικά κριτήρια, διατηρώντας πάντα μια λογιστική λογική. Αντί να προχωρούν σε αξιολόγηση των ιδρυμάτων, αξιολογούν τις ερευνητικές ομάδες που σε ένα δεδομένο έτος εργάστηκαν σε ένα πανεπιστήμιο.

Έτσι, δεν απονέμουμε το βραβείο Νόμπελ ή το μετάλλιο Φιλντς στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ ή στο Κέιμπριτζ, αλλά στον κύριο τάδε που εργαζόταν εκεί τη χρονική στιγμή που έγινε η αξιολόγηση και ο οποίος πιθανόν να οφείλει τη βράβευσή του αυτή στις ιδέες ή στις έρευνες που διεξήγαγε αλλού παλαιότερα ή σε συνεργασία με άλλους ερευνητές άλλων ιδρυμάτων. Το λιγότερο που μπορούμε να πούμε για την κατάταξη αυτή είναι ότι φαίνεται παρακινδυνευμένη.

Το ίδιο ισχύει και για άλλους δείκτες μέτρησης. Για παράδειγμα, οι δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά αγγλικής γλώσσας, στα οποία υπάρχει διεθνή κατάταξη επίδρασης («impact factor») για συγκεκριμένα επιστημονικά αντικείμενα (θετικές επιστήμες, ψυχολογία, οικονομία) θεωρούνται πάντα ευνοϊκές. Για να μη μιλήσουμε για τα τρία τέταρτα της ανθρωπίνης γνώσης και έρευνας που δεν λαμβάνονται υπόψη σε αξιολογήσεις, όπως αυτές που διενεργεί το Πανεπιστήμιο Jiao Tong της Σανγκάης για την παγκόσμια ακαδημαϊκή κατάταξη των πανεπιστημίων(5).

Στην αξιολόγηση αυτή δεν περιλαμβάνονται παρά μόνο τα γαλλικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, των οποίων το κέντρο βάρους βρίσκεται στα επιλεγμένα επιστημονικά αντικείμενα που πληρούν τα κριτήρια της αξιολόγησης. Στην κατάταξη αυτή, το 2007, το Paris 6-Pierre et Marie Curie εμφανίζεται 39ο, το Paris-Sud 11 εμφανίζεται 52ο και η Ecole normale superieure 83η.

Μπορούμε, παρ' όλα αυτά, να αμφισβητήσουμε ότι η αξία ενός πανεπιστημίου απορρέει αποκλειστικά από τον βαθμό στον οποίο είναι ορατή σε διεθνές επίπεδο μια μικρή μερίδα των καθηγητών του.

Η πλειονότητα των φοιτητών σταματάει στο πτυχίο και μια μικρή μειονότητα, ακόμη και για τους εκπαιδευόμενους ερευνητές, θα έρθει εν τέλει σε επαφή με τα «ονόματα», στα οποία οφείλει το πανεπιστήμιο την υψηλή του κατάταξη.

Παρά το παράλογο της κατάστασης αυτής, ο ΟΟΣΑ, όπως και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι περισσότεροι ιθύνοντες της πολιτικής εξαγουν συμπεράσματα από μια τέτοια μηχανική αξιολόγηση, χωρίς να διερωτώνται για κάτι πολύ βασικό: ποια είναι τα ιδρύματα που δημιουργούν τους καλύτερους φοιτητές;

Οι βρετανοί δημοσιογράφοι του «Times Higher Education Supplement», έχοντας, χωρίς αμφιβολία, θιχτεί που τους ξεπέρασαν οι κινέζοι ερευνητές, επεξεργάστηκαν μια κατάταξη που στηρίζεται σε διαφορετική μεθοδολογία. Μείωσαν το ειδικό βάρος ορισμένων επιστημών, ενώ έλαβαν περισσότερο υπόψη το μορφωτικό έργο που επιτελείται. Ως εκ θαύματος, τα γαλλικά πανεπιστήμια ανέβηκαν κάπως από τα βάθη όπου τα έριξαν οι σκληροί κινέζοι μανδαρίνοι...

Η παλιά Σορβόνη

Οι δύο μεγάλες σχολές που ιδρύθηκαν με τη Συνθήκη του 1794 (Ecole polytechnique και Ecole normale superieure) κατατάσσονται, κατ' αυτόν τον τρόπο, στις 25 πρώτες θέσεις, ενώ οι δύο μεγαλύτερες σχολές της παλαιάς Σορβόνης (Paris 6-Pierre et Marie Curie και Paris 1-Panthéon Sorbonne) καταλαμβάνουν την 88η και την 121η θέση αντίστοιχα.

Και αυτή η περίπτωση βέβαια δεν θα έπρεπε να μας εκπλήσσει, καθώς η συγκεκριμένη κατάταξη βασίζεται κατά ένα μέρος σε ομάδα ειδικών, η οποία έρχεται να αποκαταστήσει το συμβολικό κύρος κάποιων πανεπιστημίων που έχουν καθιερωθεί εδώ και χρόνια στη διεθνή ακαδημαϊκή συνείδηση.

Τα «παιχνίδια» αυτά θα φάνταζαν γελοία εάν η κουλτούρα που δημιουργούν τα ΜΜΕ δεν είχε εκτροχιαστεί τελείως και δεν έβγαζε τελικά συμπεράσματα από τις κατατάξεις αυτές (μοιράζοντας ένθετα για πανεπιστήμια ανάμεσα σε άλλα ένθετα για τιμές ακινήτων).

Οι πανεπιστημιακές αρχές συνειδητοποίησαν ότι θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη θέση που καταλάμβαναν στις κατατάξεις. Προσανατόλισαν έτσι την πολιτική τους με τρόπο ώστε να βελτιώσουν τη «βαθμολογία» του ιδρύματός τους.

Όπως οι φοιτητές διοχετεύουν όλες τους τις προσπάθειες στα μαθήματα με «υψηλό συντελεστή», κάποια πανεπιστήμια αλλάζουν το ποσοστό των εισακτέων· άλλα ευνοούν τα πιο διεθνή και ορατά επιστημονικά αντικείμενα· άλλα λαμβάνουν το βραβείο Νόμπελ ή προχωρούν στην είσοδο φοιτητών από το εξωτερικό σε κάποια αντικείμενα. Έτσι τίθεται σε εφαρμογή μια λογιστική προσέγγιση που παρασύρει τη διαχείριση του προσωπικού, την πολιτική των διδασκτρών, τη δημιουργία και την κατάργηση μαθημάτων, τη συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα ή τους χορηγούς, την πολιτική αξιολόγησης των καθηγητών και των ερευνητών που συνεργάζονται με το ίδρυμα.

Οι πρακτικές αυτές εφαρμόζονται εδώ και καιρό από τα κορυφαία αμερικανικά πανεπιστήμια, όπως και από τα πανεπιστήμια της Βρετανίας, της Αυστραλίας, της Νέας Ζηλανδίας, της Ολλανδίας, της Ιταλίας και της Ιαπωνίας.

Στο μεταξύ, η γερμανική κυβέρνηση εισήγαγε ένα πρόγραμμα αριστείας («Exzellenz-Initiativ») που αξιολογεί τα πανεπιστήμια και ανάλογα με την κατάταξή τους τους παρέχει επιπλέον πόρους.

Σύμφωνα με την έκθεση του ΟΟΣΑ για το 2005, τα ιταλικά πανεπιστήμια βρίσκονται στην τρίτη θέση όσον αφορά το ποσοστό αυτοχρηματοδότησης, ακολουθώντας τη Βρετανία και την Ισπανία. Ένα αυξανόμενο ποσοστό των πόρων προέρχεται από τα διδάκτρα που καταβάλλουν οι σπουδαστές, τα οποία αυξάνονται (ή μειώνονται) ανάλογα με τις εθνικές και διεθνείς κατατάξεις του πανεπιστημίου.

Αυτό συμβαίνει καθώς, από τη μια πλευρά, οι νέοι εισακτέοι θα προτιμήσουν τα φημισμένα ιδρύματα, και από την άλλη, γιατί το κράτος θα βοηθήσει περισσότερο τα ιδρύματα με υψηλή κατάταξη.

Η συμβολή του Μπλερ

Το σκεπτικό αυτό, που καλλιεργείται πάνω από 20 χρόνια στη Βρετανία, προωθήθηκε ακόμη περισσότερο από την κυβέρνηση Μπλερ, το 2004. Ελεύθερα να καθορίσουν τα διδάκτρα για τους άγγλους φοιτητές, δημιουργώντας μια φαλίδα μεταξύ 1.150 και 3.000 λιρών (1.700 και 4.400 ευρώ), τα βρετανικά πανεπιστήμια αποφάσισαν να ζητήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα διδάκτρα για να αποφύγουν τη μείωση της εικόνας τους...

Έχοντας χάσει το οικονομικό πλεονέκτημα που θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν από τον νέο νόμο, τα πιο γνωστά πανεπιστήμια στρέφονται προς τους ξένους φοιτητές για να αυξήσουν την «αποδοτικότητα» της φήμης τους. Μπορούν μάλιστα να απαιτήσουν από τους φοιτητές αυτούς πολύ πιο υψηλά διδάκτρα: στο Κέιμπριτζ το 2007 τα διδάκτρα για τις θεωρητικές επιστήμες διαμορφώνονταν στις 9.054 λίρες (13.302 ευρώ), στις 11.862

λίρες (17.428 ευρώ) για τις θετικές επιστήμες, στις 21.954 λίρες (32.485 ευρώ) για τις ιατρικές επιστήμες, και επιπλέον 3.300 έως 4.000 λίρες (4.848 με 6.464 ευρώ) για την εγγραφή σε κολέγιο.

Τα παραπάνω έξοδα δεν συμπεριλαμβάνουν το κόστος διαβίωσης ενός φοιτητή στη Βρετανία, το οποίο υπολογίζεται από το ίδιο το πανεπιστήμιο στις 6.750 λίρες (σχεδόν 10.000 ευρώ). Ξένοι, προερχόμενοι σχεδόν πάντα από εύπορες οικογένειες των αναπτυσσόμενων χωρών, οι φοιτητές αυτοί επιλέγουν πανεπιστήμια αγγλόφωνων χωρών σύμφωνα με τη σχέση κόστους/ αποδοτικότητας που τους προσφέρουν οι κατατάξεις μεταξύ αμερικανικών, αυστραλιανών και αγγλικών πανεπιστημίων.

Ο γαλλικός νόμος του Ιουλίου 2007 για την αυτονομία των πανεπιστημίων εμπνέεται από το παραπάνω μοντέλο. Μεταμορφώνει τον πρόεδρο σε μάντζερ, τον οποίο συνδράμει ένα διοικητικό συμβούλιο ελεγχόμενο, όπως στις χρηματιστηριακές εταιρείες.

Ο πρόεδρος-μάντζερ διαθέτει τον προϋπολογισμό και τις εγκαταστάσεις του πανεπιστημίου χωρίς εκ των προτέρων έλεγχο, έχει λόγο στις προσλήψεις, μπορεί να δημιουργήσει θέσεις εργασίας εκτός του πλαισίου του δημοσίου λειτουργήματος και της κρίσης της πανεπιστημιακής κοινότητας. Εν συντομία, διαχειρίζεται το πανεπιστήμιο όπως μια επιχείρηση, χωρίς ο βασικός μέτοχος, το κράτος, να του ζητά αμέσως τον λογαριασμό(6).

Παρά τις κάποιες αντιστάσεις, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό, των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης, η νέα αυτή έννοια πανεπιστημίου-επιχείρησης δεν θυμίζει τα ιδρύματα όπως ήταν παλιότερα. Ο βοναπαρτισμός της κεντρικής εξουσίας αντικαθίσταται από τον βοναπαρτισμό των προέδρων, οι οποίοι στηρίζονται στα τοπικά δίκτυα και τις επιχειρήσεις που επενδύουν ή τους πελάτες (διά βίου μάθηση, συμβόλαιο έρευνας κ.λπ.).

Οι δημοσιογράφοι, ειδήμονες του θέματος, και μια μεγάλη μερίδα πολιτικών των δύο πλευρών φαίνονται πεπεισμένοι ότι η έξοδος από την κρίση στηρίζεται σε αυτήν την κωμική αντιγραφή των αγγλοσαξονικών μοντέλων. Ξεχνούν ότι τα πανεπιστήμια ύστερα από τη μεταμόρφωση αυτή δεν εισέρχονται επί ίσοις όροις στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον. Σύμφωνα με τη σύνθεση των επιστημονικών αντικειμένων, την τοπική κατάσταση και την κοινωνική επιλογή των φοιτητών, κοινώς το «κεφάλαιο» εκκίνησής τους, οι «ακαδημαϊκές επιχειρήσεις» πρόκειται να γνωρίσουν ανόδους ή σχετικά προβλέψιμες καθόδους στην κατάταξη.

Χρήμα αντί δημοκρατίας

Ο εκπαιδευτικός δαρβινισμός αντιπροσωπεύει μια υποχώρηση της δημοκρατίας των πανεπιστημίων προς όφελος της χρηματιστηριακής λογικής των ακαδημαϊκών μάντζερ. Η κυκλοφορία του χρήματος απειλεί να αντικαταστήσει την κυκλοφορία των ιδεών. Η λογική του κύρους εισχωρεί όλο και περισσότερο στα κεφάλαια που διαχειρίζονται ή επιστρατεύουν τα πανεπιστήμια και στον χειρισμό της κατάταξης. Ετσι, επιφέρουμε διπλό χτύπημα, καταργώντας έναν από τους τελευταίους χώρους κριτικής προς την καθεστηκυία τάξη και νομιμοποιώντας για πάντα τα όλο και πιο διευρυμένα κοινωνικά χάσματα.

Καθώς, ακόμη και στις ΗΠΑ, μια πρόσφατη έρευνα του Κογκρέσου εκδηλώνει ανησυχία για την κούρσα διδασκων που διενεργείται και αποκλείει από τα καλά πανεπιστήμια ένα όλο και μεγαλύτερο μέρος των μεσαίων τάξεων(7).

(1). Η Διακήρυξη της Μπολόνια υιοθετήθηκε τον Ιούνιο του 1999 από 29 χώρες (την πλειονότητα των σημερινών κρατών-μελών της Ε.Ε., τις χώρες της Βαλτικής και την Ελβετία). Σκοπό έχει τη σύγκλιση των συστημάτων ανώτατης εκπαίδευσης στην Ευρώπη μέσω της ισοδυναμίας των πτυχίων, η οποία διευκολύνει την αύξηση της κινητικότητας φοιτητών, καθηγητών και ερευνητών.

(2). Η Στρατηγική της Λισαβόνας (Μάρτιος 2000) έχει, μεταξύ άλλων, ως στόχο να καταστεί η Ε.Ε. «η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης παγκοσμίως έως το 2010».

(3). ΣΤΕ: Grandes Ecoles, σχολές οι οποίες θεωρούνται ανώτερες από τις πανεπιστημιακές. Ο διαγωνισμός εισόδου γίνεται έπειτα από δύο χρόνια προετοιμασίας και είναι ιδιαίτερα δύσκολος.

(4). Βλ. Ibrahim Warde, «Ακαταμάχητα "business schools"», «Le Monde diplomatique», Μάιος 2000. Βλ. επίσης Alain Garrigou, «Πώς οι πολιτικές επιστήμες και η ΕΝΑ μετατρέπονται σε business schools», «Le Monde diplomatique», Νοέμβριος 2000.

(5). Η εφημερίδα «Le Figaro» στις 4-5 Αυγούστου 2007 αφιέρωσε μισή σελίδα στην κατάταξη αυτή («Τα γαλλικά πανεπιστήμια βρίσκονται ακόμη στην ουρά»), όπως και η «Les Echos» στις 3-4 Αυγούστου 2007 («Πανεπιστήμια: η Γαλλία βελτιώνει κάπως τις διεθνείς επιδόσεις της»).

(6). Βλ. Christian de Montlibert, «Ηδη μια έδρα L' Oreal στο College de France!», Le «Monde diplomatique», Μάιος 2006.

(7). Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται στη Βρετανία. Σύμφωνα με την «Daily Telegraph», στις 26 Ιουλίου 2007, στο ήμισυ σχεδόν των επαγγελματιών υπό εξέταση (μηχανικοί, συγγραφείς, προγραμματιστές Η/Υ, αστυνομικοί κ.λπ.), οι γονείς που μπορούσαν να στείλουν τα παιδιά τους στο πανεπιστήμιο το 2002, δεν μπορούν να το κάνουν πέντε χρόνια αργότερα. Από το 2002, τα διδάκτρα πράγματι αυξήθηκαν κατά μέσο όρο κατά 41%.

* Πανεπιστήμιο Paris 1-Panthéon-Sorbonne, Πρόεδρος της Ένωσης για την προαγωγή της σκέψης στην ανώτατη εκπαίδευση και έρευνα (ARESER).